

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 12-2 (Aralık 2025), 2-10, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1754699
Araştırma Makalesi

HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN RUH ADAM ROMANINDAKİ MEKÂN UNSURU ÜZERİNE BİR İNCELEME DENEMESİ

Muhammet KARATAŞ*

Öz: Türk edebiyatında mekân unsuru üzerine birçok inceleme çalışması bulunmaktadır. Araştırmacılar, muhtelif edebî dönemler içerisinde kaleme alınan eserleri mekân açısından mercek altına almaktadır. Mekân, olay örgüsünün kurgulandığı yer olması, kahramanların hâletiruhiyesinin tasviri ve eserin duygusunun okuyucuya aktarılması bakımından yazarların sık başvurduğu bir unsurdur. Edebî metnin yapısal unsurlarından biri olan mekân, eserlerin yazıldığı dönemin anlayışının yanı sıra sosyal, kültürel, siyasî ve ekonomik mahiyetlerinin de okuyucuya aktarılmasında köprü görevi görmektedir. Türk edebiyatının yetiştirdiği ve özellikle roman türünde de başarılı eserleriyle adından sıkça söz ettiren önemli şahsiyetlerden birisi de Hüseyin Nihal Atsız'dır. Bu bağlamda kaleme alınan çalışmada, Hüseyin Nihal Atsız'ın edebî kişiliği ve *Ruh Adam* eserindeki mekân unsuruna odaklanılmaktadır. Alışlagelmişin dışında bir yapıya sahip olan *Ruh Adam* romanı, sembolizm akımının başarılı örneklerinden biri olmakla birlikte Türk edebiyatında postmodern örnekler barındıran romanlar arasında yer almaktadır. Çalışmada yazarın *Ruh Adam* romanı mekân unsuru bağlamında ele alınırken eserdeki karakterlerin kişilikleri ve zaman olgusu gibi mekânlara mahiyet kazandıran diğer yapısal hususlara da ayrıca değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, Roman, Mekân, Hüseyin Nihal Atsız, Ruh Adam.

A STUDY ATTEMPT ON THE ELEMENT OF SPACE IN HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'S NOVEL RUH ADAM

Abstract: There are numerous studies in Turkish literature that examine the element of space. Researchers have analyzed literary works from various periods in terms of how they represent and utilize space. As a narrative component frequently employed by authors, space functions not only as the setting in which the plot unfolds but also as a means of reflecting the characters' psychological states and conveying the emotional atmosphere of the work to the reader. As one of the structural elements of a literary text, space serves as a bridge that conveys the social, cultural, political, and economic characteristics of the period in which a work was written, alongside the prevailing intellectual paradigms. One of the prominent figures in Turkish literature, particularly known for his successful novels, is Hüseyin Nihal Atsız. This study focuses on Atsız's literary identity and the function of space in his novel *Ruh Adam*. Departing from conventional narrative structures, *Ruh Adam* is both a notable example of symbolism and a novel that incorporates postmodern elements within Turkish literature. While the study addresses the element of space in the novel, it also discusses other structural aspects that contribute to the significance of space, such as the personalities of the characters and the concept of time.

Keywords: Turkish literature, Novel, Space, Hüseyin Nihal Atsız, Ruh Adam.

Başvuru/Submitted: 31 Temmuz 2025

Kabul/Accepted: 15 Ekim 2025

Giriş

Türk edebiyatında roman türü Tanzimat dönemiyle birlikte edebiyata girmiş ve ilk örnekler de bu dönemde Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Şemsettin Sami gibi yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Namık Kemal'in *İntibah* romanı, Türk edebiyatında ilk edebî mahiyetteki eserdir. Aşk, kıskançlık, ayrılık ve ihtiras gibi duygusal temaların temelinde inşa

* Uzm. Yard., Yunus Emre Enstitüsü, ORCID: 0009-0004-4224-2267, muhammetkaratasmail@gmail.com.

edilen *İntibah* romanı, şüphesiz Türk edebiyatında roman türü üzerine yapılan çalışmalar için önemli bir kaynaktır. *İntibah* eseri ile başlayan bu akım, tarihsel süreç içerisinde Batı tarzında roman türüne verilen önemle birlikte gelişerek devam eder.

Toplular ve edebiyatları incelendiğinde, bakış açısı ve niteliği bakımından sosyal, siyasal, ekonomik ve coğrafi şartlar belirleyici faktörler olmuştur. Edebî eserlerin temasını da bu faktörler belirlemiştir. Hiç şüphesiz roman türünde mekân unsuru da bu gelişmelerden etkilenmiştir. Nitekim Türk edebiyatında da hâl böyledir.

Türkçede “ikamet edilen yer, mahal, ev” anlamlarında karşılık bulan, sözlüksel anlamlarının yanı sıra özellikle edebî eserlerde felsefi bir karşılık da bulan mekânın, ontolojik ve epistemolojik anlamları da vardır (Tekin - Bozkurt, 2023). Roman türünde çeşitli işlevleri olan mekân unsuru, olay örgüsündeki bir dekor olarak tasvir edilir ve kahramanların yaşadığı yerle birlikte varlıklarının da fark edildiği alanlar olarak eserlerde sıkça kullanılır. Buna bağlı olarak, romandaki karakterlerin iç dünyasını; sosyal, kültürel, siyasî ve iktisadî durumlarını da okuyucuya aktarmada rol üstlenir. Romandaki olay örgüsünün başladığı, geliştiği ve nihayete ulaştığı zaman diliminde etkili olan mekân unsuru, olayın aksiyonunda ve zaman akışına bağlı olarak eserdeki kahramanlarla okuyucu arasındaki kuvvetli bir bağın vasıtasıdır (Narlı, 2002).

Romanın inşası sürecinde belirli bir düzenin oluşturulmasında ve eserin ortaya çıkarılmasında mekân unsuru mihenk taşlarından biridir. Kahramanların ve olay örgülerinin okuyucunun zihninde canlandırılmasında mutlak bir mekâna ihtiyaç vardır. Kahramanların başrolündeki olay örgüleri, mekân unsurunun da işleviyle eserin niteliğini sağlar (Karabulut-Kocaman Akpınar, 2022). Ayrıca romanlarda kullanılan mekânlar, eserdeki karakterlerin ruh halinin tahlili için önemli bir unsurdur. Harabe, köhneleşmiş, sıvası dökülmüş, damı çökmüş vb. özelliklerle bahsedilen mekân tasvirinde karakterin sağlıklı olmayan iç dünyası okuyucuya hissettirilirken karanlık, sisli, sessiz ve esrarengiz niteliklerle tezyin edilen mekânlarda ise bireyin gizemli tarafları okuyucuya aktarılır. Aynı zamanda ferah, bakımlı ve temiz özelliklerinin ön plana çıkarıldığı mekânlarla da karakterlerin iyimser ve enerjik ruh hâlleri belirtilmektedir. Kısaca mekân, romanın karakterlerinin bulunduğu ortamla olan ruhsal mânâdaki aykırılık veya benzerlik ilişkisi ile değerlendirilebilecek olan unsurdur (Yetiş, 2007).

Yazarların yaşadıkları dönem ve maruz kaldıkları sosyokültürel vakalar, eserlerinin tarzlarını belirleyen önemli faktörlerdir. Türk edebiyatında yaşadığı dönemi, düşünce dünyasını, ideolojisini ve sosyolojik meseleleri eserlerinde başarılı bir şekilde işleyen yazarlardan biri de Hüseyin Nihal Atsız'dır.

Hüseyin Nihal Atsız, 1905-1975 yılları arasında yaşamıştır. Hayatının ilk yıllarını ailevi sebeplerden dolayı yabancı etnik grupların yoğunlukta yaşadığı mahallelerde geçirmiştir. Bu dönemlerde yaşının küçük olmasına rağmen yabancı uyruklu yaşlılarıyla kavgalar etmiş, onlarla yakın ilişki kurmamıştır. Millî kimlikle küçük yaşlarda tanışması sebebiyle hayatının geri kalanını da Türkçü-milliyetçi bir kimliğe bürünerek, milli meselelerin muhatabı olarak geçirmiştir. Türkçülük düşüncesinin geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir rol oynamış, kaleme aldığı eserlerinde (şiir, roman, makale) Türkçülük fikrini yaymayı hedeflemiş ve Türk dünyasının ortak sesi şiarı ile hareket etmiştir (Mutlu, 2017). Mücadeleci, yılmaz bir idealist ve hırçın bir kalem olarak Türk edebiyatında önemli bir konuma sahip olan Atsız, fikir hayatı ve siyasî kimliğinin yanı sıra edebî kişiliği ile de dikkat çekmektedir. O, Türk edebiyatının seçkin yazarları arasında yer almaktadır. Şiir türünde başladığı edebî hayatına ilerleyen dönemlerde makale, hikâye ve roman türleriyle devam eder. Türk milliyetçisi karakteristik tarzını ve zaman zaman sertleşen üslubunu, edebî türlerinde de yoğun bir şekilde kullanmıştır (Aydın, 2020).

Ruh Adam Romanı

Hüseyin Nihal Atsız'ın roman türünde yayımladığı eserlerden en dikkat çekici olanı *Ruh Adam* eseridir. Türk edebiyatında alışagelmışin dışında bir yapıt olan *Ruh Adam*, tarihi bir roman gibi başlayıp yoğun bir sembolizme doğru evrilmektedir. Zamansal bir geçiş söz konusudur ve binlerce yıl önceki bir masaldan bir anda romanın yazıldığı döneme gelinir. Bu durum okuyucuda kısa bir şok etkisi yaratır. Kısa bir tarihi anlatıyla birlikte asker profilindeki Selim

Pusat'ın mesleğine ve mesleğinin menşei olarak gördüğü kralcılık sistemine olan ilgisini ve aynı zamanda da aşkından dolayı nefsi ile mücadelesini anlatır. Eserin ilk bölümündeki masalın baş karakteri olan Yüzbaşı Burkay da aynı mücadelenin içerisinde ve başından geçen olayların benzerini Selim Pusat da yaşamaktadır.

Türk edebiyatının ilk postmodern romanlarından biri olan ve 1972 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanan *Ruh Adam* romanı, Atsız'ın çekirdek bir hikâyeden yola çıkarak kurguladığı ana metnin genel yapısını, yaşamının temel gayesini yalnızca askerlikte gören ve karmaşık bir aşk üçgeni içerisinde kalan bir subay olan Selim Pusat'ın yaşam öyküsü oluşturmaktadır. Eser, Selim Pusat'ın Cumhuriyet rejimini yetersiz bulması ve kralcılık sistemine olan yakınlığı sebebiyle orduda yaşadığı problemlerin ardından ihraç edilmesiyle başlar. Ardından eşi Ayşe Pusat'ın görev yaptığı okulda öğrencisi olan Güntülü'ye karşı duyduğu derin sevginin neticesinde karmaşık iç dünyasında yaşadığı gelgitler yaşayan Selim Pusat'ın, esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolması ile son bulur. Birinci basımı 1972'de yapılan *Ruh Adam* romanının son baskısı ise Ötüken Neşriyat tarafından 2025 yılında yapılmıştır.

Kamlançu ülkesinde¹ geçen ve Uygur masalından esinlenen bu romanda, bahar mevsiminde Yüzbaşı Burkay'ın Açığma-Kün'e âşık olmasıyla başlayan olaylar, doğaüstü unsurlar eşliğinde efsanevi bir biçimde aktarılır. Sevddiği kıza kavuşmak için eşini kurban veren Burkay'ın kıyamete kadar çektiği ıstırap önemli bir husustur. Yüzbaşı Burkay, eşinin ona ettiği bedduaları Tanrı'nın kabul etmesi sebebiyle kıyamete kadar ıstırap çeker. Sevddiği kıza kavuşmuş olması bu durumu değiştirmez ve sürekli bir bunalım hâlinindedir. Masalda öne çıkan nokta ruhun tekrar dünyaya dönüşü ve ıstırap çekip mutsuz olmaya devam etmesidir. Nitekim Selim Pusat da Yüzbaşı Burkay'ın dünyaya dönmüş ruhundan başkası değildir (Evis, 2012). Romanın asıl bölümünde ise Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından yüzbaşı olan Selim Pusat'ın Cumhuriyet rejimi ile birlikte yeni ordu düzenine karşı tutumu öne çıkar. Orduda yaşadığı problemler ve eşi Ayşe Pusat'ın öğrencisi olan Güntülü'ye karşı duyduğu sevgi, Selim Pusat'ın yaşadığı ruhsal sıkıntıların sebebidir. İdealist bir karakter olan Selim Pusat, ordudan ihraç edilir ve vatan hainliğiyle suçlanır. Bunun üzerine içine kapanan Pusat, dış dünya ile bağını kopararak eve kapanır. Onu bulunduğu bu karamsar ruh halinden kurtarmaya çalışan eşi Ayşe Pusat'ın çabaları da yeterli olmaz ve çok sevdiği mesleğini kaybetmesi ve Güntülü'ye duyduğu aşkın ıstırapı nedeniyle çıkmazlara sürüklenir. Selim Pusat, romanın sonunda esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolur.

İki farklı olay örgüsü üzerinden kurgulanan *Ruh Adam* romanının ilk olay örgüsünü Uygur masalı, ikinci olay örgüsü ise eserin asıl bölümünü oluşturmaktadır. Çekirdek olay olarak adlandırılan Uygur masalı, romanın asıl bölümündeki olay örgüsünde baş karakter Selim Pusat'ın başından geçenleri ve ruh halini okuyucuya hissettirme amacıyla romanın ilk bölümünde kullanılır. Kurmacaya dayalı bir eser olan *Ruh Adam* romanı, kişi kadrosunda insanî vasıflarla donatılmış figürlerin fazlalığı dikkati çeker. Kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde olay örgüsündeki işlevleriyle öne çıkan belirli karakterler vardır. Temel karakter Selim Pusat ile birlikte eşi Ayşe Hanım, âşık olduğu Güntülü, yakın arkadaşı Yüzbaşı Şeref, Leyla Mutlak, Işık Kızlar, Yek ve diğer temsili tipler olarak belirtilir (Evis, 2012).

Ruh Adam romanının şahıs kadrosundaki karakterlerde Atsız'ın kendisinden ve ailesinden izler bulunmaktadır. Ahmet Bican Ercilasun'a göre Selim Pusat, Hüseyin Nihal Atsız'ın kendisine, Ayşe Pusat, eşi Bedriye Atsız'a, oğlu Tosun ise benzerliğinden ötürü Buğra Atsız'a karşılık gelmektedir (Tan, 2019). Ayrıca Atsız'ın eserde Yüzbaşı Şeref ve Selim Pusat ilişkilendirmesinde 1945 yılında Mustafa Kayabek ile birlikte 15'er ay hapse mahkûm edilmeleri hadisesinin etkili olduğu ileri sürülebilir (Özdemir, 2007).

Hüseyin Nihal Atsız'ın gerçeküstülük ve zamanların iç içe geçtiği olay kurgusunun en belirgin şekilde görüldüğü eseri olan *Ruh Adam* romanı, Hun dönemi, Uygur dönemi, şimdiki zaman ve gelecek zamanın iç içe geçtiği bir romandır. Eser, IX. yüzyılın sonu ile X. yüzyılın

¹ Romanın başındaki Uygur masalında tasvir edilen yer.

başlarındaki Uygur masalını şimdiki zamanda Ayşe Pusat'ın eşi Selim Pusat'a okumasıyla başlar. İlerleyen bölümlerde bunun bir masal olmadığı, Selim Pusat'ın geçmişte yaşadığı dönemleri anlattığı ortaya çıkacaktır (Özkan, 2021).

Ruh Adam Romanında Mekân Unsuru

Mekân algısı genel yargılara göre somut ve soyut olarak değerlendirilebilir. Mekân türlerini belirtirken açık, kapalı, geniş, dar, özel gibi adlandırmalar kullanılmaktadır. Bir ülkeyi, şehri, denizi veya parkı kapsayan mekânlar, diğer mekânları da içine alan yerler olarak “açık mekânlar”; bir ev, oda, hastane, okul gibi yerler ise “kapalı mekânlar” olarak düşünülür (Narlı, 2002). Ana hatlarıyla mekân tasnifi şöyle yapılmaktadır: somut mekânlar kapalı, iç, bilinen/görülen; soyut mekânlar ise açık, dış, bilinmeyen/görülmeyen olarak tasnif edilmektedir.

Ruh Adam eserinin ilk bölümü olarak değerlendireceğimiz Uygur masalında Yüzbaşı Burkay'ın başından geçenler anlatılır. Burkay evlidir. Bir bahar günü, çiçeklerin açtığı ve kuşların ötmeye başladığı çam ağaçlarının yanında bir yer tasvir edilmektedir (Karabulut-Kocaman Akpınar, 2022). Okuyucunun zihninde ferahlık uyandıran bu mekânda Yüzbaşı Burkay, parlak bakışlı, ay yüzlü bir kız görür ve âşık olur. Yazar bu hadise için bahar ve doğa imgeleriyle tasvir ettiği mekânda okuyucunun zihninde sahneyi canlandırır ve hissiyatını artırır. Âşık olduktan sonra yüreğine od düşen Burkay, Tapıncağa gidip Tanrı'ya yalvarır. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer mekân ise Tapıncak'dır. Eserinde Türk kültüründen detayları işleyen Atsız, aşk ateşine düşen Yüzbaşı Burkay'ın çaresiz kalarak Tapıncağa gitmesi üzerinden, Türklerin kutsal mekânlara olan bağlılığını vurgular.

Hüseyin Nihal Atsız, romanının devamında birinci bölümde verdiği Uygur masalında yaşanan olayların tekrarı olarak bin yıl sonra yine benzer olayları yaşayan Selim Pusat karakteri üzerinden devam eder. Olay örgüsünde krallığı savunduğu için çok sevdiği mesleğinden olan ve idealist bir karakter olarak gördüğümüz Pusat, hâletiruhiyesi ve başından geçen hadiseler bakımından Atsız'ın kendisi olduğu düşünülmektedir. Hüseyin Nihal Atsız Turancılık davasından bir buçuk yıl hapis yatmış ve uzun süre buhranlı dönemler geçirmiştir. Nitekim romanda gördüğümüz mekânlar da Atsız'ın kendi hayatından esere uyarladığı yerlerdir. Ahmet Bican Ercilasun'a göre “Atsız'ın Maltepe Feyzullah Caddesi'ndeki 9 numaralı evi, Maltepe civarı, Erenköy Kız Lisesi ve Süleymaniye Kütüphanesi'nin bahçeye bakan camlı bölmesidir.”

Fakat Atsız mekânla ilgili ayrıntılara yer vermez. Şeref'in resminin duvarda mı, masada mı olduğunu neden sonra anlarız. Selim Pusat'ın evinin iki katlı olduğu da Erzurum'dan gelen telgraf dolayısıyla anlaşılır. Selim “aşağı kata” inerek kapıyı açar. Evin, okulun, iş yerinin, Çamlı Koru'nun ayrıntıları romanda yoktur. Şahısların fizikî tasvirleri de son derece sınırlıdır. Romanda öne çıkan, olaylar ve şahısların ruhî tasvirleridir. Çamlı Koru belki de Bağdat Caddesi ile Mimar Sinan Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan Maltepe Çamlık Çay Bahçesi'dir. Bugün de burada çamlar bulunmaktadır. Şeref'in mezarının bulunduğu mezarlık, Adatepe'deki mezarlık olabilir. Selim Pusat'ın bir defa gittiği meyhane de Yağmur Atsız'ın bahsettiği Eski Maltepe Çarşısı'ndaki meyhane midir acaba? Ayşe Pusat ailesi ve arkadaşlarının bir kır gezintisi için gittikleri Huzur Çayhanesinin yerini de bilmiyoruz. Romanda ayrıntılı tasvirler bulunmadığı için bu mekânlar hakkında şimdilik kesin şeyler söyleyemiyoruz. Ancak Selim Pusat'ın evden çıkınca dolaştığı yerlerin Maltepe Feyzullah Caddesi civarı olduğu kesindir (Ercilasun, 2018, 124).

Ruh Adam, mistik bir tasavvurla kurgulanan olay örgüsünün, kusursuz zaman uyumu ile okuyucunun ilgisini çeken bir eserdir. Atsız söz konusu eserinde mekân tasvirini olay, zaman ve şahıslarla yakından ilişkilendirerek okuyucuyu romanın içine çeker. Uygur masalı ile başlayan *Ruh Adam*'ın geneline bakıldığında baş karakter Selim Pusat'ın ve ruh hâlinin mekânlara olan uyumu, iç dünyasının eserde tasvir edilen mekânlarla ilişkisi dikkat çekmektedir. Atsız'ın diğer romanlarında da karşımıza çıkan mekân, Kamlançu ülkesidir. Deli Kurt romanında Gökçen Kız, Kamlançu ülkesindendir ve Uygur kökenlidir. *Ruh Adam* romanındaki Uygur masalı da Kamlançu

ülkesinde geçer. Kamlançu, Divan-ü Lûgat-it-Türk'te İki Öküz² İli ile Yafınç Deresi (Karatal) arasında bu isimle anılan bir yerdir. Herhalde, buraya da komşu Kamlançu adında bir kasaba vardır (Atalay, 2006).

Çevresel Mekân

Romanda olayların meydana geldiği mekânlar genel tasvirlerle söylenir. Çevresel mekân, derin bir muhtevaya sahip olmayan ve ayrıntılarla tasvirlenmeyen bir mekândır. Bu nedenle ayrıntının işlenmediği ve derinliğin olmadığı mekânlar çevresel mekân olarak tanımlanmaktadır. Eserin başındaki masalda yer alan Kamlançu ülkesi, bahar motifiyle ele alınan alan ve çam ağacının yanı, Tapıncak, Selim Pusat'ın eşi Ayşe Pusat'ın çalıştığı lise, Selim Pusat'ın çalıştığı Neşriyat Şubesi, hastalandığında gittiği hastane, alkol almak için gittiği dükkân, Güntülü'nün evi, Aydolu ve Nurkan'ın evlerinin caddesi, *Ruh Adam* romanındaki çevresel mekân olarak değerlendirilebilir (Karabulut-Kocaman Akpınar, 2022). Ayrıca Selim Pusat ve ailesinin evi ise bazen çevresel, bazen algısal mekân olarak işlev görmektedir. “Çevresel mekân ile algısal mekân arasındaki fark, fenomenolojik açıdan çevre ile dünya arasındaki farka benzer. Çevre; işlenmemiş, anılaştırılmamış, dönüştürülmemiş bir yerdir; üzerinden yalnızca geçilir, derinliğine görülmez ve kişi veya olayı etkilemez.” (Korkmaz, 2017, 402). Romandaki kahramanlar Yüzbaşı Burkay ve Selim Pusat, bahsi geçen bu mekânlarda sık sık bulunmalarına rağmen, Atsız kahramanların bulundukları mekânlarla ilgili detaylara çok fazla yer vermemiştir.

Algısal Mekân

Kapalı-Dar Mekânlar

Yapısal olarak küçük olan, belirli sınırlarla tasnif edilen mekânlar kapalı-dar mekân olarak eserde karşımıza çıkar. Fiziki olarak sınırlı ve dar alanlar olmasına rağmen, eserde kahramanlar için derin anlamlar ifade eden mekânlar olarak tasvir edilir. Bu tür mekânlar, sıkıntı çekilen, ruhsal bunalımların işlendiği ve psikolojik sorunların yaşandığı, karakterlere acı ve üzüntü hissettiren (Şahin, 2007) yerler olarak romanlarda kahramanların bulunduğu mekânlardır. Nitekim *Ruh Adam* romanı için de durum böyledir.

Atsız romanında Selim Pusat'ın yaşadığı evi ve evin içerisinde sürekli vakit geçirdiği odayı kapalı ve dar bir alan olarak işlemiştir. Sık sık alkol tüketen ve hayatla bağlantısını koparmış olan kahramanını, okuyucuya çoğunlukla bu odada adımlar atarken ve düşüncelerle boğuşurken aktarır. Onun düşünsel ve ruhsal bozukluğunu vurgular.

Eserde Selim Pusat'ın eşi olarak okurun karşısına çıkan bir diğer karakter olan Ayşe Pusat, kocasına yönelik kralcılık suçlamaları ve aldığı cezalar neticesinde üç yıl önce el çektirildiği görevine ve öğretmenlik mesleğine geri döner. Bu bölümde yer alan Ayşe Pusat'ın iş yeri olan Kız Lisesi de kapalı-dar mekânlardandır. Lisenin müdiresi ve bazı öğretmenler, Ayşe Pusat'a huzursuzluk vermektedir. “İnsanlar kendi durumlarına uygun bir mısradan, bir beyitten zevk alıyorlar, hüzünleniyorlar, keder duyuyorlardı. Ayşe kendi gönlünü yokladı. Bu gönül ahu zar ile doluydu” (Atsız, 2015, s.30). Ayşe Pusat'ın gönlü rahat değildir. Çünkü o yıllar öncesinden hem öğrencisi hem de öğretmeni olduğu bu okulda tedirginlik hissetmezdi. Onun bu ruh hâline sebep olan, daha önce başına gelen olayların etkisiyle müdire ve bazı öğretmenlerin Ayşe Pusat'ı tehlikeli bulması ve öğrencileri kendi fikirlerine göre etkilemeye çalıştığını düşünmeleridir. Bu sebeple Ayşe Pusat'ın görev yaptığı kız lisesi onun mutsuz olmasına, ruhsal bunalım yaşamasına ve derin üzüntüler duymasına sebep olan kapalı-dar mekân olarak okura aktarılır.

Romanda yer alan bir diğer kapalı-dar mekân ise Selim Pusat'ın vatan hainliği suçundan yargılandığı mahkeme salonu ve günlerce sorgusuz ve sualsiz tutulduğu odadır. Haksız suçlamalarla mahkûm edilen ve mesleği elinden alınan Selim Pusat, askerliği bir meslekten ziyade bir inanç ve ruh meselesi olarak görür. Eserde Harp Tarihi Vazifeleri esnasında Gazi Osman Paşa için “*Türk Harp tarihinin son simasıdır*” sözleri, Selim Pusat'ın dersin öğretmeni albay ile tartışmasına sebep olur ve bu tartışma neticesinde de Selim Pusat hakkındaki isnat

² Ceyhun ve Fırat gibi olan her ırmağa verilen isimdir. Eski zamanlarda Türk ülkelerinde bulunan birçok sular, dereler “öküz” adıyla anılır (Atalay, 2006).

edilen suçlamalar başlar. Dersteki bu şiddetli tartışma, Harp Akademisi Kumandanı general tarafından öğrenilir. Bu olayların devamında Yüzbaşı Selim Pusat, sorgulanmadan günlerce bir odada tutuklu kalır. Tutuklu kaldığı odada günlerce voltalar atar. Askerlik şerefine hiçe sayılması ve rütbe kendisinden küçüklerin kendisine selam vermemesi, onun için askerlik töresi ve terbiyesinin azaldığı düşüncesini doğurur ve büyük bir hayal kırıklığı yaşatır. Odanın içerisinde sürekli adımlayan Selim Pusat, canını yakan meselelerin arasında eşi Ayşe Pusat ve oğlu Tosun için de derin bir özleyiş duyar. Tüm bu düşünceler Selim Pusat'ı derin bir çaresizliğe sürükler.

Pusat gazeteyi yatağına fırlatarak küçük odasında gezinmeye başladı. Birçok erkek gibi o da gezindiği zaman daha iyi düşünebiliyordu. Fakat bir müddet sonra acıyla farkına vardı ki bütün gezinmesine rağmen artık bir şey düşünemiyor, muhakeme yapmak kabiliyetinden mahrum bulunuyordu. Bu umulmadık darbe kendisini sersemletmiş beynini uyuşturmuştu" (Atsız, 2015, s.40).

Duygusal karmaşanın ve psikolojik bunalımın mekânı olan burada çaresiz ve aciz kalan Selim Pusat, demir parmaklıklı bu odada tamamen aşağılandığını hisseder. Diğer insanlar için hayatın bir parçası olarak görülebilecek bu hapisane, Selim Pusat için aşağılanmanın ve duygu dünyasında yaşanan buhranların kaynağıdır. Nitekim kahramanın bu duygu durumunun okuyucuya hissettirilmesinde de önemli bir unsurdur. Hapsedildiği odanın ardından her şey Divan-ı Harb'te anlaşılabilecektir. Dolayısıyla hem mahkeme salonu hem de hapsedildiği oda, Selim Pusat'ın iç dünyasındaki acı ve üzüntüyü okuyucuya hissettirmede Atsız'ın tasvir ettiği kapalı-dar mekânlardır.

Divan-ı Harb'te duruşmalar başlarken Selim Pusat, elleri iftihar olarak gördüğü kelepçelerle bağlı bir şekilde mahkeme salonuna gelir. Mahkeme salonu da romandaki kapalı-dar mekânlar arasında yer alır. Bu mekân, bunalıcı ve gurur incitici bir ortam olarak tasvir edilmiştir. Yüzbaşı Selim Pusat, kralcılıkla suçlanmakta ve hakkında isnat edilen uydurma ve akıl almaz iddianame ile, kralcılığı geri getirmek için cemiyet kurmakla suçlanarak vatan haini olarak görülür. Bütün bu olaylar, Selim Pusat'ın ruhunu sıkan ve bunalımına sebep olan mahkeme salonunu romanda kapalı-dar mekân olarak ön plana çıkarır.

Eserde kahraman için işlenen kapalı-dar mekânlardan birisi de ailesi ile yaşadığı evdir. Hapsedildiği odadan sonra geldiği bu ev, onun için adeta yeni bir hapis odasıdır. Dış dünyadan ve insanlardan tamamen soyutlanmış olan Selim Pusat, bozuk ruh hâliyle evinde yaşamını sürdürmektedir. Onun için ruhunu sıkan ve onurunu inciten anılarla dolu bir yerdir. *"Hiçbir şeyden şikâyet etmiyor, fakat hiçbir şeyi de beğenmiyordu. Hayattan zevk almak hassasını kaybetmişti. Hiçbir yere çıkmıyor, hiçbir eğlenceye gitmiyor, kimseyi aramıyor, kendisini ziyaret edenlerin yüzüne bakmıyordu"* (Atsız, 2015, s. 62). Selim Pusat için karamsarlığın mekânı olan ev, eşi Ayşe Pusat için de kapalı-dar mekân olarak okuyucuda iz bırakır. Kocasının içinde bulunduğu bunalımdan dolayı o da bu evde huzursuzdur (Uysal, 2015). Selim Pusat, dış dünya ile bağlantısını tamamen kopararak içine kapanmıştır. Bu durum da Ayşe Pusat'ı bunalıma sürüklemektedir. *"bu içine kapanıklılığı Ayşe'yi bedbaht ediyor; yüreğine hayatta yalnız kalmış olanların melali doluyordu"* (Atsız, 2015, s. 122).

Mekân unsuru içerisinde işlenen çeşitli nesneler de olay örgüsü ve kahramanın yaşamı hakkında okuyucuya mesajlar verir. Özel anlamların yüklendiği eşyalar ve simgeleştirilen nesneler, kahramanın iç dünyasını yansıtmak için önemli bir obje olarak kullanılabilir. Hüseyin Nihal Atsız'ın *Ruh Adam* romanında ön plana çıkardığı, Selim Pusat'ın arkadaşı Şeref'in resmi, bu duruma en güzel örneklerden biridir. Duvarda asılı olan Şeref'in resmine her baktığında yüreğinde derin bir acı hisseden Selim Pusat, yaşadığı zorluklar ve fenalıklardan ötürü intihar eden arkadaşı gibi kendisi de intihar etmeyi düşünür.

Ayşe ile Tosun olmasa ben de aynı şeyi yapar mıydım? Ona ne şüphe? Belki Şeref insanlardan benim öğrendiğim kadar öğrenmemişti. Acaba şimdi yaşasaydı avunur muydum yoksa onu gördükçe hayatın acısını daha mı çok duyardım? Bunlar Selim'in çaresiz kaldığı zamanki düşünceleriydi" (Atsız, 2015, s. 159).

Selim Pusat'ın bu düşüncelerine sebep olan Şeref'in resmi de evin kapalı-dar bir mekân olarak anlamını güçlendiren unsurlardandır.

Ruh Adam romanında göze çarpan ve en önemli kapalı-dar mekân olarak Çamlı Koru ön plana çıkmaktadır. Burası ıssız bir mekân olup nadiren insan bulunur. Romanın temel olay örgüsü de bu mekânda başlamaktadır. Selim Pusat, bu mekânda kötü haberler alır, Leyla Mutlak ve Yek karakterleri ile de burada karşılaşır. İçine kapanık ve bunalımlı ruh hâline sahip olan Selim Pusat, Çamlı Koru'ya özellikle rüzgârlı, bulutlu ve yağmurlu günlerde gelmektedir. Bu davranışı da onun ruh hâlinin en net göstergelerinden birisidir. Çamlı Koru, Selim Pusat'ın vicdanıyla hesaplaştığı ve ıstırapla dolduğu mekân olarak öne çıkar.

Eserdeki bir diğer kapalı-dar mekân, Selim Pusat'ın yakın dostu Yüzbaşı Şeref'in mezarıdır. Yaşadıklarını kendisine yediremeyen Yüzbaşı Şeref, yaşamının artık bir anlamı olmadığını düşünür ve “*Tiyatro bitti, beklemeye lüzum görmüyorum*” notunu bırakarak intihar eder. Selim Pusat, zaman zaman arkadaşı Yüzbaşı Şeref'in mezarını ziyaret eder ve her seferinde arkadaşının acısını yeniden hisseder. Kitabın tüm bölümlerinde ölü olarak anılan Yüzbaşı Şeref, olay örgüsünde daima en belirgin karakterlerden biridir (Evis, 2012).

Selim Pusat, arkadaşı Tahsin'in vesilesiyle Tarihi Evrak Komisyonu'nda işe başlar. Selim burada da sıkıntılı günlerini sürdürür. Komisyonda tasvip etmediği kişiler ve konuşmalar, onun ruhunu daraltıyor; Selim, insanlardan uzaklaşıp içine kapanarak bulduğu huzurunu kaybediyordu. “*Selim bu göreve başladığından beri ilk defa iç sıkıntısı duydu; Sebebinin düşündü. Osman Fişer'di. Tasavvuf, Budizm falan diyerek huzurunu kaçırmış, bu lüzumsuz saçmalarla vaktini almıştı*” (Atsız, 2015, s. 129). Nitekim Selim Pusat'ın rahatsız olduğu, yeni çıkmazlara ve cevapsız soruların girdabına sürüklendiği Tarihi Evrak Komisyonu da *Ruh Adam* romanının kapalı-dar mekânları arasında yer alır.

Kapalı-dar mekânlara bir diğer örnek, Leyla Mutlak'ın evidir. Selim Pusat, Güntülü ile Leyla arasındaki aşk ilişkisi arasında gidip gelmektedir. Kraliyet soyundan olan Leyla Mutlak, Selim Pusat'ın bu kimliğe sahip olmasından dolayı kendisine olan aşkından uzaklaşmasını ve Güntülü'ye olan aşkının artmasını engellemek için Selim Pusat'ın kendisini sevmesinde bir engel olmadığını söyler. “*Leylâ gözlerini Pusat'a dikerek birkaç saniye baktı. Sonra kendisini dayanılmaz derecede güzelleştiren gülümseyişiyle: -Müsaade ediyorum. Beni sevebilirsiniz! dedi*” (Atsız, 2015, 203). İdealist bir karaktere sahip olan ve acizliği asla kabul etmeyen Selim Pusat, burada Leyla Mutlak'a karşı aciz duruma düşer. Hâletiruhiyesindeki gelgitler nedeniyle zaman zaman rahatladığı bir yer olsa da birinin ona yardım etmesinden doğan rahatsızlık, Selim Pusat'ı Leyla Mutlak'ın evinde de karamsarlığa sürükler.

Romanda mekâna yüklenen anlamlar kahramanların yaşantılarıyla anlam kazanır (Uysal, 2015). Selim Pusat'ın sık sık gittiği meyhane fiziksel olarak kötü durumda olsa da ruh dünyasında rahatlamasına ve kendini hafif hissetmesine yardımcı olur. Ancak meyhaneye gittiği bir gün, eski arkadaşı Kemal Yılmaz'la karşılaşan Selim Pusat, arkadaşının sözleriyle büyük bir darbe alır. O gün meyhanede kendisini kötü hisseden Selim için mekân artık daralır ve sıkıcı hâle gelir.

Ruh Adam eserinde kapalı-dar niteliğindeki son mekân, Selim Pusat'ın Tanrı huzurunda mahkemeye çıktığı yerdir. Her ne kadar fiziksel olarak büyük ve geniş bir mekân olarak tasvir edilse de Selim Pusat için burası ıstırap dolu bir alandır.

Kendisi için adalet isteyen yüz milyarlarca, trilyonlarca sayımı kabil olmayan çokluktaki insanlar; sadece şu anda yaşayanlar değil de geçmiş zamanda yaşamış ve gelecek zamanda yaşayacak olanlar, adalet diyerek onun cezalandırılmasını istiyor; bu korkunç kalabalığa karşı bir tek kadın, anası, merhamet isteyerek verilecek cezanın bağışlanmasını diliyor, yalvaran sesinde bir ananın büyük üzüntüsü titriyordu.” (Atsız, 2015, s.268).

Selim Pusat, bu mahkemede hayatı boyunca yan yana olmak istediği tarihi şahsiyetlerle birlikte bulunmasına rağmen, aşkı, iradesi ve kutsal gördüğü askerlik mesleği nedeniyle tarihi şahsiyetler tarafından suçlu görülür. Selim Pusat için mahkemenin yapıldığı bu mekân, yalnızlık ve vefasızlık duygularıyla doludur. “*Sonsuz alanda vefasızlığın kalbi çarpıyordu. “Selim Pusat en*

yakından en uzağa kadar herkesin yüzündeki öldürücü merak çizgilerini seçebiliyordu... Herkesin menfuru olduğumu anladım. Dünyada ve ruhlar âleminde beni savunacak kimsenin bulunacağını ummuyorum” (Atsız, 2015, s.261).

Açık Geniş Mekânlar

Romanlarda mekân unsurunun açıklık ve genişlik özellikleri, olay örgüsünde yer alan kahramanların karakteristik özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu durumda *Ruh Adam* romanı incelendiğinde açık ve geniş motiftteki mekân çok azdır. Bunun temel nedeni, romandaki başkarakter Selim Pusat'ın bunalımlı ruh hâli ve psikolojik çöküntüsünü yansıtmasıdır. Selim Pusat'ın bu özelliği nedeniyle, romanda karşılaştığımız mekânlar ağırlıklı olarak kapalı-dar niteliktedir (Uysal, 2015).

Eserde kapalı-dar özellikleriyle sunulan Çamlı Koru mekânı, Selim Pusat'ın yasak aşkının başladığı bölümde açık ve geniş mekânsal bir nitelik kazanır. Selim'in Çamlı Koru'da hoş bir seda olarak duyduğu ses ruhunda yeni bir dirilmeye sebep olur. “*Serin rüzgâr, şefkatli bir ana gibi onu sarıyor, alındaki harareti alıyor, yüzünü okşayarak herkesin anlayamayacağı bir dille teselliler sunuyordu. Pusat bu avutmalarla oyalanırken uzaklardan mı, rüzgârdan mı, içinden mi geldiği belli olmayan seslenmeleri dinliyor, dinledikçe mest oluyordu*” (Atsız, 2015, s.74).

Kapalı-dar mekânların aksine, kahramanların kendilerini daha iyi hissettiği ve ferahlık bulduğu yerler açık-geniş mekânlar olarak öne çıkar. *Ruh Adam* romanında açık-geniş mekânlara örnek olarak değerlendirilebilecek diğer mekânlar ise Huzur Çayhanesi, Nurkan'ın evinin önü ve Leyla Mutlak'ın evidir. Selim Pusat'ın Nurkan'ın evinin önündeki duygusal durumu ve bahtiyarlığı, bu mekânın açık-geniş nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır.

Nurkan'ın evinin önünden geçiyordu. Nereden tanıdığını kestirecek durumda değildi; Kendisine nerede olduğunu tanıtan şey duyduğu piyanonun sesiydi. Nurkan piyanoda üstün bir ustalıklarla Eski arkadaşlar marşını çalıyordu. Selim o kızın işleyici güzelliğini hatırladı. Tuşlara vurdukça Selim'i kendisinden uzaklaştırıyor, geçmiş zamanlara, ümitlerle dolu olduğu günlere götürüyordu” (Atsız, 2015, s.162).

Leyla Mutlak'ın evinde, başlarda gönül rahatlığı yaşayan Selim Pusat için burası açık ve geniş bir mekân olarak görülür. “*Şimdi salon pırıl pırıl ışıklar içindeydi... Pusat'taki sinir gerginliği yatışmıştı. Burada insanı gönül rahatlığına kavuşturan bir hava vardı. Belki de Leyla'nın asil ve şahane yüzü ile kibar tavırları bu havayı yaratıyordu*” (Atsız, 2015, s.201). İlerleyen bölümlerde ruhunu sıkı ve huzursuz hissettiren Leyla Mutlak'ın evi, Selim Pusat için, ilk tanıştığı dönemde kendisini iyi hissettiği ve dinginliğe kavuştuğu bir yer olarak açık-geniş mekân niteliği taşır.

Sonuç

Hüseyin Nihal Atsız'ın *Ruh Adam* romanı, Türk edebiyatında yazılmış romanlar arasında önemli bir yere sahiptir. İçerik ve kurgu bakımından çağdaşı romanlardan farklı bir yapıya sahip olan eser hem İslamiyet öncesi dönemi hem de yeni Türk edebiyatı dönemini içinde barındırır. Kısmen Peyami Safa ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarının kurgu yapısı ile benzerlik gösterse de *Ruh Adam* eseri, içerik, işleniş tarzı ve karakter kadrosundaki özellikler bakımından adı geçen yazarların romanlarından ayrılır. Romanda hayal ile gerçek arasında da bir bütünlük bulunur. Selim Pusat'ın mahkeme sahnesinde karşısında beş kişi vardır ve onlarla dövüşmek zorundadır. Fakat bu kişiler bir anda tek bir kişiye dönüşür. Okuyucu bu bölümde hangi durumun hayal hangi durumun gerçek olduğunu ayırt edemez. Zira romanda geçen bazı olağandışı olaylara Selim Pusat'ın eşi Ayşe Pusat da şahit olmaktadır.

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Hüseyin Nihal Atsız, eserlerinde mekân unsurunu genellikle dar bir çerçevede ve detaylandırmadan kullanmıştır. Onun için mekân, kahramanlarının iç dünyasını okuyucuya aktarmada kullandığı kapalı-dar alanlardır. Nitekim *Ruh Adam*'da da mekânlar büyük ölçüde kapalı-dar alanlardır ve olay örgüsü ile birlikte kahramanların psikolojik durumlarını yansıtır. Atsız, eserlerinde güçlü bir metafor oluşturmak için mekân unsurunu etkin bir şekilde kullanır. *Ruh Adam*'da mekân unsuru olarak sunulan yerler sade ve az detaylıdır ancak anlam açısından derin bir yapı taşır. Atsız'ın kalemi bu

karakteristiği tüm eserlerinde sürdürmektedir. Ayrıca *Ruh Adam*'da mekânlar arasında bir bütünlük vardır. Örneğin, Yüzbaşı Burkey Açığıma-Kün'ü ilk bir ağacın altında görür; Selim Pusat ve Güntülü'nün konuştuğu bölümde de mekân olarak bir ağacın altı görülür. Selim Pusat, Leyla Mutlak ile ilk kez Çamlı Kuru'da karşılaşır.

Uygur masalı ile başlayan *Ruh Adam*, asıl olay örgüsü ile masal arasındaki bağlantı sayesinde kendine özgü bir üsluba bürünmüş ve farklılık kazanmıştır. Eser, Türk edebiyatının fantastik roman türündeki en önemli kazanımlarından biridir. Selim Pusat, başından geçen olaylar, hâletiruhiyesi ve yaşantısıyla okuyucuyu eserin içine çeker. Atsız, aşkı, tarihî öğeleri ve iç hesaplamaları eserinde derinlemesine işler; mekân unsurunu ise olay örgüsü ve karakterlerin ruh hâlleri ile bağlantılı şekilde kurgulayarak okuyucunun hayal gücünü zorlar ve derin bir etki bırakır.

Kaynaklar

- Atsız, Hüseyin Nihal. *Ruh Adam* (61 b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Aydın, Hande. Hüseyin Nihal Atsız'ın Romanlarının (Bozkurtlar, Deli Kurt, *Ruh Adam*) Kavram Dünyası. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2020.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Atsız Türkçülüğün Mistik Önderi*. Ankara: Panama Yayıncılık, 2018.
- Evis, Ahmet. "Hüseyin Nihal Atsız'ın *Ruh Adam* Romanında Yer Alan Tip ve Karakterlerin İncelenmesi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 32 (Aralık 2012), 235-261.
- Karabulut, Mustafa - Kocaman Akpınar, Betül. "Roman Tekniği Bakımından Hüseyin Nihal Atsız'ın *Ruh Adam* Romanı". *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* 8 (Nisan 2022), 273-297.
- Korkmaz, Ramazan. *Romanda Mekânın Poetiği ve Çözümlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.
- Mutlu, Serhat. "Garip *Ruh Adam*: Hüseyin Nihal Atsız Yolların Sonu'nda Tarihi Mekanlar Üzerine Bir İnceleme". *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (Mayıs 2017), 157-179.
- Narlı, Mehmet. "Romanda Zaman ve Mekân Kavramı". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/5 (Mayıs 2002), 91-160.
- Özdemir, Cihan. *Atsız Bey, Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Fikirleri ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.
- Özkan, Özgehan. "Atsız'ın Romanlarında Zaman Kurgusu ve Bütünlük Anlayışı". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 16/31 (Haziran 2021), 67-98.
- Tan, Banu Damla. *Hüseyin Nihal Atsız Romanlarında Şahıs Kadrosu*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
- Tekin, Nihat - Bozkurt, Kenan. "Mekân, İnsan ve Edebiyat". *Batman Akademi Dergisi*, 7/2 (Aralık 2023), 238-259.
- Uysal, Alev. *Hüseyin Nihal Atsız'ın Romanlarında İzleksel Yapı*. Yüksek Lisans Tezi. Ardahan Üniversitesi, 2017.
- Yetiş, Kâzım. "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Türk Tarihinin Yorumu". *Erdem* 17(4), (Aralık 2007), 1-6.
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar Divanü Lügati't-Türk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006.